

The Millie Arbesfeld
Midreshet Yom Rishon

Sunday Morning Learning Program for Women

WWW.MIDRESHETYOMRISHON.ORG

*Minding Others'
Business:
Parameters in
Intervention*

Rabbi Ari Jacobson
כט' טבת תשס"ט • January 25, 2008

(1) שלחן ערוך – חו"מ (צו:א)

מצות עשה להלוות לעניי ישראל, והיא מצוה גדולה יותר מהצדקה, וקרובו עני קודם לעניים אחרים, ועניי עירו קודמים לעניי עיר אחרת, ואפילו עשיר שצריך להלוות, מצוה להלוותו לפי שעה ולהנותו אף בדברים וליעצו עצה ההוגנת לו.

(2) ספר שערי תשובה (ג:נג-נד)

עוד הזהרנו מן המקרא הזה, להשיא עצה הוגנת לאשר יועץ עמנו, ולא להכשילו בעצה נבערה. ולא ייעץ את חברו לפי דרכו: וחיב אדם לחשוב מחשבות להעלות עצות הגונות ומתקנות לחברו, וזה אחד מעקרי דרכי גמילות – חסדים, שנאמר (משלי כז, ט) שמן וקטרת ישמח – לב ומתק רעהו מעצת נפש:

(3) ויקרא (יט:יד)

לא תקלל חרש ולפני עור לא תתן מכשל וְיִרְאֶת מְאֹלְהֵיךָ אֲנִי יְקִיָּק:

(4) רש"י (שם)

ולפני עור לא תתן מכשל - לפני הסומא בדבר לא תתן עצה שאינה הוגנת לו, אל תאמר מכור שדך וקח לך חמור, ואתה עוקף עליו ונוטלה הימנו:

(5) תלמוד בבלי – מס' כתובות (פה:)

קריבתיא דרב נחמן זבינתה לכתובתה בטובת הנאה, איגרשה ושכיבה, אתו קא תבעי לה לברתה, אמר להו רב נחמן: ליכא דליסבא לה עצה, תיזיל ותיחלה לכתובתה דאמה לגבי אבוה, ותירתה מיניה. שמעה, אזלה אחילתה. אמר רב נחמן: עשינו עצמינו כעורכי הדיינין. מעיקרא מאי סבר, ולבסוף מאי סבר? מעיקרא סבר: + ישיעיהו נח + ומבשרך לא תתעלם, ולבסוף סבר: אדם חשוב שאני.

(6) תלמוד בבלי – מס' סנהדרין (עג:)

גופא: מנין לרואה את חברו שהוא טובע בנהר או חיה גורתו או לסטין באין עליו שהוא חייב להצילו תלמוד לומר לא תעמד על דם רעך. והא מהכא נפקא? מהתם נפקא: אבדת גופו מניין - תלמוד לומר והשבתו לו! - אי מהתם הוה אמינא: הני מילי - בנפשיה, אבל מיטרח ומיגר אגורי - אימא לא, קא משמע לן.

(7) רש"י (שם)

קא משמע לן - לא תעמוד על דם רעך - לא תעמוד על עצמך משמע אלא חזור על כל צדדין שלא יאבד דם רעך.

(8) רמב"ם – הל' רוצח ושמירת הנפש (א:יד)

כל היכול להציל ולא הציל עובר על (ויקרא י"ט ט"ז) לא תעמוד על דם רעך, וכן הרואה את חברו טובע בים או ליסטים באים עליו או חיה רעה באה עליו ויכול להצילו הוא בעצמו או שישכור אחרים להצילו ולא הציל, או ששמע גוים או מוסרים מחשבים עליו רעה או טומנין לו פח ולא גלה אוזן חברו והודיעו, או שידע בגוי או באנס שהוא קובל על חברו ויכול לפייסו בגלל חברו ולהסיר מה שבלבו ולא פייסו, וכל כיוצא בדברים אלו, העושה אותם עובר על לא תעמוד על דם רעך.

(9) ספר המצוות להרמב"ם (ל"ת רצו')

והמצוה הרצ"ז היא שהזהירנו מהתירושל בהצלת נפש אחד מישראל כשנראהו בסכנת המות או ההפסד ויהיה לנו יכולת להצילו. כמו שיהיה טובע במים ואנחנו נדע לשחות ונוכל להצילו. או יהיה גוי משתדל להרגו ואנחנו נוכל לבטל מחשבתו או לדחות ממנו נזקו. ובאה האזהרה מהמנע להצילו באמרו יתעלה (קדושים יט) לא תעמוד על דם רעך. וכבר אמרו שמי שיכבוש עדות תכלהו גם כן זאת האזהרה כי הוא רואה ממון חברו אובד והוא יכול להחזירו אליו באמרו האמת, וכבר בא בזה הענין גם כן (ויקרא ה הוב' במ"ע קעח) אם לא יגיד ונשא עונו, ולשון ספרא מניין אם אתה יודע לו עדות שאין אתה רשאי לשתוק עליה תלמוד לומר לא תעמוד על דם רעך ומניין אם ראית אותו טובע בנהר או לסטים באים עליו או חיה רעה באה עליו אתה חייב להצילו תלמוד לומר לא תעמוד על דם רעך ומניין לרודף אחר חברו להרגו שאתה חייב להתילו בנפשו תלמוד לומר לא תעמוד על דם רעך. וכבר התבאר משפטי מצוה זו במסכת סנהדרין (עב - עד א):

(10) שו"ת חלקת יעקב (אה"ע סי' עט')

רופא חרדי שאלני שאלה מענינת, וז"ל בחור אחד כבן עשרים שנה יש לו רח"ל חולאת מסוכנת (רח"ל סרטן) ולהחולה עצמו וגם למשפחתו לא נודע כלל מזה, וכמובן שזה מחוקי הרופאים שלא לאמור זאת להקרובים וגם לא להחולה בכדי שלא יכבד עליו החולאת כשיתודע זאת להחולה, והוא נתארס לנערה בתולה ורוצה לינשא עמה, והשאלה אם מחויב לאמור זאת להכלה, כי לפי דעת הרופאים לא יחי' יותר משנה או שנתיים, וכמובן שאם הכלה תדע זאת לא תנשא עמו, או שב ואל תעשה עדיף דכל זמן שלא נשאל על זה לא הוי בכלל יעצנו רע, ואינו מחויב לחזור עלי' בכדי ליעצה.

ולאחר העיון קצת בזה, נלפע"ד שמחויב הרופא לומר זאת להכלה, ובאתי בזה בשתים.

א) ברמב"ם פרק א' דרוצח הלכה י"ג, ונעתק לשונו בחו"מ סי' תכ"ו, וז"ל הרואה את חברו טובע בים וכו' או חיה רעה באה עליו או ששמע עכו"ם או מומרים מחשבין עליו רעה או טומנים לו פח, ולא גילה אוזן חברו, וכיוצא בדברים אלו, עובר על לא תעמוד על דם רעך עכ"ל. הרי להרמב"ם ושו"ע, כשמחשבים עליו רעה או טומנים לו פח וכיוצא בדברים אלו, הוא עובר על לא תעמוד על דם רעך - וני"ד ודאי בכלל מה שמסיים הרמב"ם והשו"ע "וכיוצא בדברים אלו" דמה לי אם אחרים מחשבים עליו רעה מחמת רשעותם או לסבה אחרת, עובדא היא, כשהוא ישא אותה יביא עליה רעה, שבזמן קצר לאחר נשואיה תשאר אלמנה, ונוסף לזה,

כפי שאומרים הרופאים, בזמן קצר יצטרך לקבל זרמי-חשמל (בעשטראלונג בלע"ז) לרפאותו ולהקל מעליו קצת ממחלתו וכאבו, ולפי דעתם זה קשה מאוד להולד, אם תתעבר בינתיים שיוולד עובר שאינו מתוקן בגופו או בשכלו וכדומה, ואין לך רעה להאשה יותר מזה, ועוברים על לא תעמוד על דם רעך אם לא יגלה אזנה מקודם לידע מה לעשות...

11) ספר חפץ חיים – ה' רכילות (כלל ט', א'-ב')

בכלל זה יבארו ענינים שאין בהם משום אסור רכילות אם ישלמו הפרטים הנצרכים לזה. ובו חמשה עשר סעיפים: הנה לעיל בהלכות אסורי לשון הרע בכלל י' בארנו באיזה אופן מתר לספר לשון הרע אם אחד התנהג שלא כשורה בענינים דבין אדם לחברו, והמספר הזה מכוון רק לתועלת, עין שם. ועתה בכלל זה נבאר באיזה אופן מתר להיות רכיל לכתחלה אם המספר הזה מכוון בספורו לסלק הנוזקין. ומהשם אבקש שלא אכשל בדבר הלכה.

א. אם אחד רואה שחברו רוצה להשתתף באיזה דבר עם אחד, והוא משער שבודאי יסבב לו על ידי זה ענין רע, צריך להגיד לו כדי להצילו מן הענין הרע ההוא, אך צריך לזה חמשה פרטים שאבארם בסמוך.

ב. ואלו הן: א) יזהר מאד שלא יחליט תכף את הענין בדעתו לענין רע, רק יתבונן היטב מתחלה אם הוא בעצם רע. ב) שלא יגדיל בספורו את הענין לרע יותר ממה שהוא. ג) שיכוון רק לתועלת, דהינו לסלק הנוזקין מזה, ולא מצד שנאה על השכנגדו. (ובזה הפרט השלישי נכלל גם כן עוד ענין אחר, שמלבד הכונה שיכוון לתועלת ולא מצד שנאה יתבונן מתחלה אם תבוא מזה תועלת, לאפוקי ממה שמצוי כמה פעמים שאפלו אם יאמר לו לא ישמע לו וישתתף עמו, ואחר כך כשירגיוזו חברו באיזה דבר, אומר לו: יפה אמר עליך פלוני שאין ראוי להשתתף עמך, וכיוצא בזה. לאנשים כאלו, שהוא מכירם שיש להם מדה רעה זו דרכילות, לא יציר שום התר כי הוא מכשיל את העורים הללו בלא תעשה גמורה דרכילות). ד) אם הוא יכול לסבב את התועלת הזו מבלי שיצטרף לגלות לפניו עניניו לרע, אין לספר עליו. ה) כל זה אינו מתר רק אם לא יסבב על ידי הספור רעה ממש לנדרו, דהינו שלא ירעו עמו ממש, רק שתוסר ממנו על ידי זה הטובה שהיה עושה עמו השכנגדו. אף דממילא דבר זה הוא רעה לו, מכל מקום מתר. אבל אם יגיע לו על ידי ספורו רעה ממש, אסור לספר עליו, כי יצטרך לזה עוד פרטים ויבארו לקמן אם ירצה השם בסעיף ה' ו'. וכל שכן אם הוא רואה שיסבב על ידי ספורו לנדרו רעה רבה יותר מכפי הדין דאסור לספר עליו. ועין לקמן בסעיף ה' מה שכתבנו שם.

12) תלמוד בבלי – מס' בבא מציעא (סב.)

דרש בן פטורא: מוטב שישתו שניהם וימותו, ואל יראה אחד מהם במיתתו של חברו. עד שבא רבי עקיבא ולימד: וחי אחיך עמך - חייך קודמים לחיי חבריך.

13) תלמוד ירושלמי – מס' תרומות (ח', ד')

רבי איסי איתציד בספסופה אמר רבי יונתן יכרך המת בסדינו אמ' רבי שמעון בן לקיש עד דאנא קטיל ואנא מיתקטיל אנא איזיל ומשיזיב ליה בחיילא אז ופייסון ויהבניה ליה

14) שו"ת רדב"ז (ג:תרכז)

(אלף נב) שאלת ממני אודיעך דעתי על מה שראית כתוב אם אמר השלטון לישראל הנח לי לקצץ אבר אחד שאינך מת ממנו או אמית ישראל חבריך. יש אומרים שחייב להניח לקצץ האבר הואיל ואינו מת והראיה מדאמרינן בע"ז חש בעיניו מותר לכוחלה בשבת ומפרש טעמא משום דשורייני דעינא בלבא תליא משמע הא אבר אחר לא והשתא יבוא הנדרון מק"ו ומה שבת החמורה שאין אבר אחד דוחה אותה היא נדחית מפני פקוח נפש אבר אחד שנדחה מפני השבת אינו דין שתדחה מפני פקוח נפש ורצית לדעת אם יש לסמוך על טעם זה:

תשובה זו מדת חסידות אבל לדין יש תשובה מה לסכנת אבר דשבת שכן אונס דאתי משמיא ולפיכך אין סכנת אבר דוחה שבת אבל שיביא הוא האונס עליו מפני חברו לא שמענו. ותו דילמא ע"י חתיכת אבר אעפ"י שאין הנשמה תלויה בו שמא יצא ממנו דם הרבה וימות ומאי חזית דדם חברו סומק טפי דילמא דמא דידיה סומק טפי. ואני ראיתי אחד שמת ע"י סרטו את אזנו שריטות דקות להוציא מהם דם ויצא כ"כ עד שמת והרי אין לך באדם אבר קל כאוזן וכ"ש אם יחתכו אותו. ותו דמה לשבת שכן הוא ואיבריו חייבין לשמור את השבת ואי לא דאמר קרא וחי בהם ולא שימות בהם הוה אמינא אפילו על חולי שיש בו סכנה אין מחללין את השבת תאמר בחבירו שאינו מחוייב למסור עצמו על הצלתו אע"ג דחייב להצילו בממונו אבל לא בסכנת איבריו. ותו דאין עונשין מדין ק"ו ואין לך עונש גדול מזה שאתה אומר שיחתוך אחד מאיבריו מדין ק"ו והשתא ומה מלקות אין עונשין מדין ק"ו כ"ש חתיכת אבר. ותו דהתורה אמרה פצע תחת פצע כויה תחת כויה ואפ"ה חששו שמא ע"י הכויה ימות והתורה אמרה עין תחת עין ולא נפש ועין תחת עין ולכך אמרו שמשלם ממון והדבר ברור שיותר רחוק הוא שימות מן הכויה יותר מעל ידי חתיכת אבר ואפ"ה חיישינן לה כ"ש בנ"ד. תדע דסכנת אבר חמירא דהא התיירו לחלל עליה את השבת בכל מלאכות שהם מדבריהם אפילו ע"י ישראל. ותו דכתיב דרכיה דרכי נועם וצריך שמשפטי תורתנו יהיו מסכימים אל השכל והסברא ואין יעלה על דעתנו שניח אדם לסמא את עינו או לחתוך את ידו או רגלו כדי שלא ימיתו את חברו הלכך איני רואה טעם לדין זה אלא מדת חסידות ואשרי חלקו מי שיוכל לעמוד בזה ואם יש ספק סכנת נפשות הרי זה חסיד שוטה דספיקא דידיה עדיף מוודאי דחבריה. והנראה לע"ד כתבתי:

15) תלמוד בבלי – מס' בבא מציעא (ל.)

מצא שק או קופה [וכל דבר] שאין דרכו ליטול - הרי זה לא יטול. מנהני מילי? - דתנו רבנן: +דברים כ"ב+ והתעלמת - פעמים שאתה מתעלם, ופעמים שאי אתה מתעלם. הא כיצד? היה כהן והיא בבית הקברות, או שהיה זקן ואינה לפי כבודו, או שהיתה מלאכה שלו מרובה משל חברו - לכך נאמר והתעלמת מהם.